

for life and productive work; the need to address the problem of total employment training (polytechnical professional orientation character) of the students. The attention is focused on the development of educational content to enhance cognitive and creative activities aimed at: the formation of stable orientations on labor lifestyle and moral-psychological as well as practical willingness to work; general upbringing of the working culture; development of creative abilities, intellectual and physiological qualities, etc.

Key words: abilities; competence; productivity; development; self-upbringing, self-realization; consciousness; socialization.

УДК 378.37.001.94

МОЖЛИВОСТІ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ ІСТОРІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ (НА ПРИКЛАДІ ПІДРУЧНИКА О. І. ПОМЕТУН, Ю. Б. МАЛІЄНКО “ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ”, 7 КЛАС)

І. В. Побєдаш,

учитель ЗОШ І–ІІІ ст. № 1 м. Сновськ Чернігівської області

У статті проаналізовано можливості підручника із всесвітньої історії періоду Середніх віків у формуванні громадянської компетентності учнів основної школи. Автором розглянуто особливості формування когнітивної складової громадянської компетентності, зокрема доведено, що текстовий і позатекстовий компоненти підручника, вдало підібрані різноманітні зображення, методичний апарат надають можливість, необхідну для забезпечення означеного результату. Запропоновано варіанти використання репродукцій художніх картин, фрагментів документів, сучасних фотографій для формування аксіологічної складової громадянської компетентності. Наведено приклади використання системи завдань різного дидактичного спрямування для формування діяльній складової громадянської компетентності.

Ключові слова: підручник всесвітньої історії; Середні віки; громадянська компетентність; когнітивна, аксіологічна, діяльній складові громадянської компетентності.

Постановка проблеми. В умовах сучасного світу особливої актуальності набуває формування громадянської компетентності випускника школи як інтегративної якості особистості. Трансформація

норм, цінностей, стандартів, глобалізація потребує від людини здатності утримувати баланс між локальним і глобальним, бути не тільки громадянином своєї країни, а й громадянином світу. Лавина знань і технологій вимагає від молоді високої функціональності. Багатоманітність світу диктує необхідність конструктивізму і толерантності в громадянській позиції.

Освітні системи відреагували на суспільні запити розробкою громадянської компетентності як результату освіти, як індикатора готовності учня-випускника до життя, його спроможності до подальшого особистого розвитку. Наукова розробка проблеми формування громадянської компетентності учнів відбувається у різних напрямках. Виходячи з того, що українські науковці сходяться на думці, що основним засобом навчання залишається шкільний підручник історії, вважаємо за доцільне проаналізувати можливості підручника всесвітньої історії у формуванні громадянської компетентності учнів 7 класу [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різним аспектам громадянської компетентності присвячено роботи вітчизняних науковців П. Вербицької, П. Мороза, Ю. Олексіна, О. Пометун, Т. Смагіної та інших. У своїх працях дослідники переважно аналізують можливості підручника у формуванні різних аспектів громадянськості, висвітлюють методику роботи на уроці на основі матеріалів підручника. Безпосередньо проблемі місця та ролі підручника у процесі запровадження компетентнісного підходу присвячено публікації науковців В. Власова, О. Локшиної, Ю. Малієнко, Т. Мацейків, П. Мороза, О. Пометун, А. Приходько та інших. Водночас робіт, які б реалізовували основні позиції науковців щодо можливостей сучасного шкільного підручника всесвітньої історії (7 клас) у формуванні громадянської компетентності учнів, поки що недостатньо [2; 3; 4; 7; 8; 9].

Актуальність нашого дослідження обумовлена тим, що підручник може бути інструментом організації навчальної діяльності на уроці, спрямованої на формування громадянської компетентності учнів. Акумуляований у підручнику досвід громадянського життя попередніх поколінь людей, система пізнавальних завдань дає змогу учителю конструювати навчальні ситуації, спрямовуючи практичну діяльність учнів на набуття компетентності як стартового алгоритму, який модифікується, розвивається, стає творчим актом у подальшому житті [1; 8].

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати можливості підручника всесвітньої історії для 7 класу авторів О. Пометун, Ю. Малієнко у формуванні громадянської компетентності учнів.

Виклад основного матеріалу. Обраний нами для аналізу підручник має значний потенціал для формування когнітивної, аксіологічної,

діяльнісної складових громадянської компетентності. Змістовна насиченість та збалансоване компонування текстового і позатекстового компонентів підручника дає змогу учителю реалізувати цільовий, системний, інтегративний, процесуальний підходи у формуванні громадянської компетентності. Підручник аналізується за прийнятою у практиці підручникотворення структурою [7]. Розглянемо можливості підручника у формуванні громадянської компетентності відповідно до її структурування на когнітивну, аксіологічну та діяльнісну складові.

Аналізований нами підручник надає необхідну інформацію для формування когнітивної складової. Автори представили широку панораму середньовічних суспільств, держав, історичних фактів, громадянознавчі аспекти яких відображають зміст тогочасної політики тощо.

У підручнику надано необхідну інформацію для формування поняття “суспільство”. В інформаційному тексті про племена варварів, арабів, слов’ян доцільно представлено вплив такого унікального явища, як Велике переселення народів, вплив античного світу, процес виділення знаті. Завдання до матеріалів про факт із Суассонською чашею (вдало скомпоновані фрагмент документа і середньовічна мініатюра) переконливо спрямовують учнів до висновку, що влада короля є беззаперечною [6, сс. 18, 19, 20, 23]. На основі авторського тексту, що пояснює середньовічну “природу” поділу суспільства на стани, та ілюстративного супроводу (середньовічна мініатюра про церемонію васальної клятви; мініатюра з середньовічної хроніки і сучасна реконструкція ритуалу посвячення в лицарі; репродукції середньовічних картин із зображенням духовенства; книжкова ілюстрація про стани; фреска про діяння монахів) учитель може формувати в учнів уміння визначати особливості станів (ідентифікувати за алгоритмом); порівнювати роль станів у суспільстві; робити висновки щодо рівності та справедливості у середньовічному суспільстві [6, сс. 64, 66, 68, 70, 71].

Для формування громадянознавчого поняття “держав” як форми організації суспільства за її ознаками (територія, влада, право, податки тощо) у підручнику запропоновано комплекс матеріалів про середньовічні держави. Так, території середньовічних держав відображені численними картами [6, сс. 22, 28, 44, 113, 126]. Державну владу уособлює галерея середньовічних правителів у широкому діапазоні джерел. Так, король франків Хлодвіг представлений середньовічною скульптурою, мініатюрою з “Великої Французької хроніки”; імператор Карл Великий постає з картини Альбрехта Дюрера та текстової характеристики середньовічного історика Ейнгарда; імпера-

тори Константин Великий та Юстиніан – з середньовічних мозаїк; Фрідріх II – із сучасної поштової марки тощо.

На наш погляд, для реалізації завдання формування громадянської компетентності автори вдало застосували компонування документального тексту, середньовічних зображень і “бачення” цих правителів художниками пізніших часів. Синхронізація текстового та ілюстративного компоненту, джерел документальних і сучасних створює більш виразний образ середньовічних правителів. Широко представлено у підручнику такі універсальні ознаки держави, як військо, суд, законодавчі акти тощо [6, сс. 21, 26, 31, 32, 41, 105, 110, 117, 118, 123, 173, 199]. Підручник дає змогу формувати в учнів уміння ідентифікувати середньовічного правителя (за алгоритмом учителя) на основі умінь визначати і пояснювати особливості зовнішнього вигляду, символів влади, порівнювати європейських королів і володарів східних держав. Наприклад, можна порівняти (за алгоритмом учителя) султана Мурада і сербського короля Лазаря; короля Хлодвіга і імператора Карла Великого тощо [6, с.с. 21, 26, 31, 32, 41, 105, 110, 117, 118, 123, 173, 199, 201]. Підручник дає змогу учителю формувати в учнів уміння визначати особливості середньовічного війська, порівнювати військо різних держав цього часу на основі багатого ілюстративного матеріалу, запропонованого авторами підручника, а саме: ілюстрацій про військо Карла Великого; сучасної реконструкції війська арабських халіфів; середньовічної мініатюри і сучасної реконструкції війська католицьких королів; репродукції художньої картини про військо московських князів; мініатюри і фрагменту діорами про турецьке військо, яничар тощо [6, сс. 43, 112, 128, 134, 200].

Включені у позатекстовий компонент зображення правових документів, а в додатковий текст – фрагменти їх змісту (“Салічна правда”, “Кодекс Юстиніана”, норми ісламу, записані у Корані, “Золота булла”, Судебник) забезпечують можливість учителю формувати в учнів уміння визначати особливості державного правового регулювання того часу [6, сс. 24, 33, 42, 127, 187]. Поглиблюють знання про державу матеріали про форми правління. Учні вдосконалюють навички ідентифікації держав монархій (адже більшість тогочасних держав були монархіями) та середньовічних республік на матеріалах про італійські республіки та Новгородську боярську республіку [6, сс. 130, 131, 183, 215].

Проаналізуємо можливості підручника для формування громадянознавчого поняття “політика”. Середньовічні європейські правителі вели безкінечні війни, підкорюючи племена і народи, примножуючи території своїх держав. Надані у підручнику карти, що супроводжують авторський текст, дають змогу розвинути уміння ви-

значати в змісті політики завойовницькі війни як способи посилення влади європейських королів, візантійських імператорів, арабських халіфів, турецьких султанів тощо [6, с. 28, 44]. Водночас підручник знайомить із матеріалами про те, що змістом політики були не тільки завоювання, а й захист своїх держав від завойовників, звільнення від поневолювачів. Так, на основі представлених у підручнику матеріалів (мініатюра та сучасна реконструкція) про захист Візантії від слов'ян, арабів, турків, хрестоносців; про звільнення Піренейського півострова від маврів у ході Реконквісти; про те, як новгородці захищались від шведів, данських і німецьких рицарів, учитель формує уміння реконструювати образ середньовічної війни, визначаючи її особливості [6, с. 136, 173, 174, 187].

Зміст політики зумовлювали тогочасні проблеми: напади вікінгів і монголів, Хрестові походи, “натиск на Схід” тощо. Авторам вдалося передати “лихо” нападів норманів, дракари яких наводили жах на європейців, від яких не рятувала навіть молитва. На основі авторського тексту методичного апарату (схема), фрагментів гобелену з Байо формується уміння визначати причини такого явища, пояснювати його середньовічну природу, реконструювати “жах” нападу [6, с. 92, 93, 97, 98].

Система пізнавальних завдань різного дидактичного спрямування дає змогу учителю організувати на основі підручника практичну роботу на набуття уміння пояснювати природу, причини проблеми роздробленості та визначати способи її подолання європейськими монархами [6, с. 105, 107, 114]. Авторський текст дає можливість формувати уміння виділяти особливості тогочасних способів здійснення державної влади, що відображають сутність держави. Використовуючи ілюстративні матеріали підручника про підібрані яскраві факти відносин правителів з церквою, учитель може формувати уміння характеризувати особливості цих відносин у діапазоні від взаємного посилення до жорсткої боротьби за політичну владу. Адже королі мусили пильнувати відносини з церквою і не завжди були переможцями у боротьбі з нею [6, с. 27, 30, 150].

Проаналізуємо можливості підручника у формуванні аксіологічної складової громадянської компетентності. Як і в стародавньому світі, цінностями залишались свобода і незалежність. У підручнику підібрано сюжети, які дають змогу сфокусувати увагу учнів на середньовічному досвіді їх відстоювання. Так, англійці захищалися від норманів, князь Олександр Невський захищав свій народ від шведів і німецьких рицарів [6, с.с. 115, 117, 185].

У підручнику окреслено діапазон прав мешканців середньовічних держав, наведено факти, що відображають ставлення до прав і

свобод як до цінності. Підручник ілюструє виборювання народами права на незалежну державу. Так, авторський текст, ілюстрації відтворюють визволення іспанського народу від маврів, відстоювання права на незалежні держави у ході Реконкісти. Барони в середньовічній Англії боролися за права з королем шляхом прийняття Великої хартії вольностей, виникнення парламенту та громадянської війни. Мужньо боролися і високо цінували свої права жителі середньовічного міста, яке надавало свободу від феодала, право володіти власністю, вибирати професію, займатися торгівлею, свободу шлюбу і в решті решт право на самоврядування [6, сс. 78, 79, 134, 135, 176, 179, 187, 188, 208, 224, 226; 128, 130, 138] У контексті процесуального підходу учитель може використати середньовічну мініатюру і сучасну реконструкцію для формування в учнів уміння визначати способи боротьби християнської Іспанії з маврами. На основі авторського завдання про відображення у творах мистецтва епізодів із життя Яна Гуса учитель може сфокусувати увагу на відображенні суспільної оцінки його громадянської позиції. Доцільно, на наш погляд, формувати уміння ідентифікувати релігійну оболонку боротьби чеського народу за права та високу оцінку його жертвності визнанням Яна Гуса національним чеським святым [6, сс. 134, 135, 176, 177].

Цінність народу, держави представлено авторами досягненнями того часу. Адже середньовіччя залишило по собі дивні міста: Константинополь, Лондон, Париж, Київ, Чернігів, Прагу, Краків, Москву тощо. Собори і замки, мечеті та мінарети, мозаїки, фрески, рукописна і друкована книга, університети є свідченням розквіту держави, таланту народу, мудрості правителів. У контексті процесуального підходу на основі текстового і позатекстового компонентів підручника учитель може конструювати проектну роботу з дослідження міста як способу (джерела) відображення громадянського змісту часу, тогочасних цінностей, проблем, середньовічної унікальності тощо. Учні набувають компетентності, уміння “прочитання” різних аспектів громадянознавчого змісту того часу, які акумулює і транслює собою середньовічне місто. Наприклад, благоговіння перед Богом, талант і працю народу, зусилля і мудрість правителів, цінність держави і свободи тощо. Автори пропонують довести, що Константинополь був одним із найбагатших і найкращих міст, провести віртуальну екскурсію Софійським собором. Підібрані авторами зображення можуть бути основою для формування толерантності, здатності сприймати і цінувати досягнення інших народів [6, сс. 36, 40, 42, 48, 50, 55, 74, 77, 79, 85, 165, 167, 171, 181, 189].

Авторами запропоновано різні сюжети, які забезпечують можливість акцентувати увагу учнів на особливому місці Бога в системі

цінностей людини середньовіччя. Підручник надає можливість формувати уміння пояснювати присутність релігійних мотивів у змісті громадянського життя, домінування релігійної форми. Так, пояснення встановлення канонів у Візантії, підібрані мініатюри, мозаїки, фрески на релігійні сюжети, зображення середньовічних храмів відображають благоговіння перед Богом. Авторський текст про те, що храми завжди були відкритими, вогонь у світильниках не згасав ніколи, церковний дзвін супроводжував життя людини від народження і до смерті, переконує в неабиякій цінності Бога у Середньовіччі [6, сс. 37, 40, 41, 48, 53, 55, 165, 167, 171, 181, 189].

Скомпоновані фрагменти документів про поради правителів своїм дітям дають змогу учителю формувати толерантність на основі уміння визначати спільність у цінностях правителів різних держав. Цінності того часу відображають твори, в яких середньовічні правителі дають поради своїм дітям, спадкоємцям монархічних престолів. Адже бачення цінностей королем Франції Людовіком IX Святим, князем київським Володимиром Мономахом та угорським правителем Іштваном співпадає. Спільність цінностей – основа толерантності [6, сс. 137, 160, 175].

Виходячи з інтегративної природи громадянської компетентності, ми супроводжували аналіз можливостей підручника у формуванні когнітивної та аксіологічної складових розглядом завдань, спрямованих на формування умінь, навичок, здатностей, що складають зміст діяльнісної складової громадянської компетентності. Отже, набуваючи уміння ідентифікувати державу за її ознаками, визначати зміст, напрями, способи реалізації політики у процесі використання підручника, учні набувають здатність орієнтуватись у суспільно-політичному житті відповідної епохи. Завдання на визначення особливостей станів, правителів, війська, правових актів формують здатність сприймати багатоманітність світу. Низку авторських завдань спрямовано на формування в учнів цінності прав і свобод, досягнень народів тощо.

Висновки. Дослідження можливостей підручника у формуванні громадянської компетентності спрямовує до висновку про те, що підручник може бути засобом формування громадянської компетентності учнів 7 класу у процесі навчання історії Середніх віків. Докладна інформація, система пізнавальних завдань дає змогу вчителю використовувати підручник як інструмент для організації навчальної діяльності учнів на уроці.

Доведено, що підручник надає можливість формувати когнітивну, аксіологічну, діяльнісну складові компетентності. У підручнику надано необхідну інформацію про елементи змісту когнітивної, аксіологічної,

діяльнісної складових, а саме: середньовічні суспільства, держави, їх територія, правителі, військо, правові документи, факти, громадянознавчі аспекти яких відображають політику тогочасних держав; широкий діапазон цінностей, ціннісних орієнтацій, ставлень; уміння, навички.

У контексті процесуального підходу апарат підручника забезпечує можливість формувати знання, уміння, навички, ставлення, які складають здатності, а саме: здатність орієнтуватись у суспільно-політичному житті; ідентифікувати самотутність середньовічного суспільства, держави, міста, собору; реконструювати позицію історичних осіб; сприймати історичну багатоманітність; позитивно ставитися до досягнень народів; здатність бути толерантним тощо.

Література

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/>
2. Малієнко Ю. Б. Пам'ятки культури у змісті всевітньої історії / Ю. Б. Малієнко // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання. – 2013. – № 10. – С. 3–21.
3. Малієнко Ю. Б. Практичні заняття в системі історичної освіти основної школи : методичний коментар до програми 2012 року з історії для основної школи / Ю. Б. Малієнко // Бібліотека журналу Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання. – 2013. – № 5–6. – С. 42–47.
4. Мороз І. В. Реалізація дослідницького підходу в шкільному підручнику історії (на прикладі підручника “Всесвітня історія. Історія України” для учнів 6 класу) / І. В. Мороз, П. В. Мороз // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / [ред. кол. ; наук. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2015. – Вип. 15. – Ч. 2. – С. 53–66.
5. Мороз П. В. Місце і роль шкільного підручника історії в умовах дослідницького навчання / П. В. Мороз // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України. – К. : Пед. думка, 2009. – Вип. 9. – С. 507–518.
6. Пометун О. І. Всесвітня історія : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів / О. І. Пометун, Ю. Б. Малієнко. – К. : Видавничий дім “Освіта”, 2015. – 224 с.
7. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі : посібник / О. І. Пометун, Ф. Г. Ошерович. – К. : Генеза, 2009. – 327 с.
8. Пометун О. І. Організація діяльності учнів на уроках історії в 6 класі загальноосвітньої школи за новим підручником / О. Пометун // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2014. – № 7–8.
9. Пометун О. І. Шкільний підручник нового покоління з історії, який він? / О. І. Пометун // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон ; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 477–484.

References

1. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi serednoi osvity [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://osvita.ua/legislation/>
2. Maliienko Yu. B. Pamiatky kultury u zmisti vsesvitnoi istorii / Yu. B. Maliienko // Istorii i suspilstvoznavstvo v shkolakh Ukrainy: teoriia i metodyka navchannia. – 2013. – N 10. – S. 3–21.
3. Maliienko Yu. B. Praktychni zaniattia v systemi istorychnoi osvity osnovnoi shkoly : metodychni komentar do prohramy 2012 roku z istorii dlia osnovnoi shkoly / Yu. B. Maliienko // Biblioteka zhurnalnogo Istorii i suspilstvoznavstva v shkolakh Ukrainy: teoriia i metodyka navchannia. – 2013. – N 5–6. – S. 42–47.
4. Moroz I. V. Realizatsiia doslidnytskoho pidkhodu v shkilnomu pidruchnyku istorii (na prykladi pidruchnyka “Vsesvitnia istoriia. Istorii Ukrainy” dlia uchniv 6 klasu) / I. V. Moroz, P. V. Moroz // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zb. nauk. pr. / [red. kol. ; nauk. red. – O. M. Topuzov]. – K. : Pedahohichna dumka, 2015. – Vyp. 15. – Ch. 2. – S. 53–66.
5. Moroz P. V. Mistse i rol shkilnoho pidruchnyka istorii v umovakh doslidnytskoho navchannia / P. V. Moroz // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zb. nauk. pr. / In-t pedahohiky APN Ukrainy. – K. : Ped. dumka, 2009. – Vyp. 9. – S. 507–518.
6. Pometun O. I. Vsesvitnia istoriia: pidruch. dlia 7 kl. zahalnoosvit. navch. zakladiv / O. I. Pometun, Yu. B. Maliienko. – K. : Vydavnychi dim “Osvita”, 2015. – 224 s.
7. Pometun O. I. Metodyka navchannia istorii v shkoli : posibnyk / O. I. Pometun, H. O. Freiman. – K. : Heneza, 2009. – 327 s.
8. Pometun O. I. Orhanizatsiia diialnosti uchniv na urokakh istorii v 6 klasi zahalno-osvitnoi shkoly za novym pidruchnykom / O. Pometun // Istorii i suspilstvoznavstvo v shkolakh Ukrainy: teoriia ta metodyka navchannia. – 2014. – N 7–8.
9. Pometun O. I. Shkilnyi pidruchnyk novoho pokolinnia z istorii, yakyi vin? / O. I. Pometun // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zb. nauk. prats / [red. kol., holovn. red. V. M. Madzihon ; nauk. red. O. M. Topuzov]. – K. : Ped. dumka, 2011. – Vyp. 11. – 800 s. – S. 477–484.

Победаш И. В.

ВОЗМОЖНОСТИ ШКОЛЬНЫХ УЧЕБНИКОВ ИСТОРИИ В ФОРМИРОВАНИИ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ (НА ПРИМЕРЕ УЧЕБНИКА Е. И. ПОМЕТУН, Ю. Б. МАЛИЕНКО “ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ”, 7 КЛАСС)

В статье анализируются возможности учебника всемирной истории (7 класс) в процессе формирования гражданской компетентности учащихся. Раскрываются возможности таких компонентов ученика, как авторский текст, иллюстрации в идентификации исторической самобытности средневековых государств, структуризации общества на сословия, содержания политики, диапазона прав и свобод. Автор показывает возможности

учебника в формировании когнитивной, аксиологической, процессуальной составляющих гражданской компетентности – результата обучения учащихся в школе.

Ключевые слова: учебник всемирной истории; Средние века; гражданская компетентность, когнитивная, аксиологическая и процессуальная составляющая гражданской компетентности.

Pobiedash I.

**OPPORTUNITIES OF SCHOOL TEXTBOOKS ON HISTORY
IN THE FORMATION OF STUDENTS' CIVIC COMPETENCE
(USING THE EXAMPLE OF THE TEXTBOOK BY O. I.
POMETUN, YU. B. MALIENKO "WORLD HISTORY", FORM 7)**

The article analyses opportunities of the textbook on World History of Medieval ages in the formation of pupil's civic competence at basic school. The author investigates the potential of the textbook as far as the work at cognitive? Axiological and procedural components of civic competence is concerned.

The article deals with the opportunity to form a cognitive component on the basis of Medieval societies, states, rulers, troops, legislative acts, etc. which are well presented in the textbook. The author's and supplementary texts, descriptive illustrations and methodical devices of the textbook allow a teacher to form civic definitions such as "society", "state", "policy", etc. The textual and non-textual components of the textbook represent peculiarities of the Medieval society states, the essence of the policy, the range of rights and freedoms of citizens. It is concluded that the methodical devices of the textbook give a teacher an opportunity to form skills to explain the basis of dividing the Medieval society into social strata, to define the criteria of the rights and freedoms of citizens, to identify their Medieval uniqueness, to draw conclusions as to the justice of the society. The article is rich in a great number of documentary material (Medieval miniatures, mosaics and frescos) which helps a teacher to make up interactive exercises on getting pupil's skills to reconstruct a historical image of a Medieval ruler: a European king, an emperor, an Arab caliph, a Turkish sultan, Medieval troop and a war itself. Tables and charts explain reasons for Medieval society problems such as plundering raids of Vikings, Mongols, crusades, "warrior's push to the East" that determined the directions of the Medieval policy of different states.

The author describes the opportunities to use the reproductions of paintings, fragments of documents, modern photos of Medieval heritage: cathedrals, castles, blocks of towns for forming an axiological component of civic competence which are given in this textbook. The material about a Medieval town, castles and cathedrals, a handwritten and printed book, mosaics, frescos, miniatures, let a teacher form pupils' attitude to the state, respect to people's achievements and positive perceptions of their values. Documentary material reflects the God's value. Widely represented facts about the people's fight for the right to have

an independent state, the defence from enemies, courage and bravery in the struggle for their rights help a teacher to form a person's attitude to rights and freedoms as a value.

The article offers different variants of forming the procedural component of the civic competence. There are a lot of various questions and tasks in the textbook which are represented for the teacher to use a wide range of supplementary texts and illustrations gives a teacher an opportunity to create his or her own experimental teaching techniques. The textbook provides the pupils with the opportunity to form abilities to orient in the socially-political life, positively perceive and value people's achievements determine common values and be tolerant, understand the experience of valuable orientations and a civic position of the historical personalities who are honoured by the people.

Key words: a school textbook on World history; structured components of the textbook; civic competence; cognitive, axiological and operative components of civic competence.

УДК 371.671.11:81

АВТЕНТИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ОСНОВНИЙ СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ З ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ (на прикладі навчального посібника “Culture and Art of Great Britain”)

Т. К. Полонська,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України, старший науковий
співробітник відділу навчання іноземних мов,
e-mail: polonska@gmail.com*

Статтю присвячено проблемі використання автентичних текстів у процесі оволодіння старшокласниками змістом елективних курсів з іноземних мов. Зазначено, що автентичний текст є основним структурним компонентом навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов для учнів 10–11 класів профільної школи. Виділено низку критеріїв добору автентичних текстів до навчальних посібників іншомовних елективних